

Vakıflar Dergisi

80. Yıl

Özel Sayısı

Ankara 2019

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: 2019 - 80.Yıl Özel Sayısı - Hakemli Dergidir.

TÜBİTAK ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KEREMLİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aysıl TÜKEL YAVUZ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Hacettepe Üniversitesi (Emekli)
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet Çetin	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi:

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000 - Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com - web: www.vgm.gov.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Vakıflar Hangi Statüde Bir İdarî Yapı İle Yönetilmelidir?	11
What should be the Statute and Administrative Structure of Waqfs?	
Nazif Öztürk	
İktisat Tarihi Açısından Vakıflar	73
Waqfs From The Perspective Of History Of Economics	
Murat Çizakça	
Nakid Para Vakfı İle İlgili Çivi-zâde'nin Ebussu'ûd'a Yazdığı Reddiye Risâlesi	87
Refutation of Chiwi-zadah against Abussu'ud Effendi on Cash Waqfs	
Ahmet Akgündüz	
Gelenekçi Osmanlı Islahat Düşüncesinde Temlikler ve Vakıflar	103
Waqfs and Temliks (Freehold Properties) in Traditional Ottoman Reform Thought	
Mehmet Öz	
Osmanlı Finansal Zihniyetinin Bir Göstergesi Olarak Para Vakıflarına Bir Bakış	115
A Look at the Cash Waqfs as an Indicator of Ottoman Financial Mentality	
Mehmet Bulut - Cem Korkut	
Osmanlı Su Yapılarında Vakıfların Rolü: Tesis, Onarım ve Hizmet Giderlerinin Finansmanı	135
Role of Waqfs in Ottoman Water Structures: Financing the Construction, Repair and Service Expenses	
Said Öztürk	
Muhasebe Kayıtları Işığında Mektep Vakıflarının Gelir Giderleri: 18. Yüzyıl Sonları Üsküdar Örneği	159
Income and Expenses of the School Waqfs in the Light of Accounting Records: Example of the Late 18th Century Üsküdar	
Süleyman Kaya - Muhammed Emin Durmuş	
Tuna Sahilinde On Altıncı Yüzyılda Kurulmuş Bir Osmanlı Yerleşimi: İsmail Geçidi Kasabası	189
An Ottoman Town situated in the basin of Danube at the end of the sixteenth century: The town of İsmail Geçidi	
Mehmet Akif Erdoğan	
Dedebalıların İzinde II: Dedebalı Zaviyesi ve Harmancık Kazası Dedebalı Karyesi	211
In Pursuit of Dedebali Community II: Dedebali Zawiyyah and Dedebali Village of Harmancik District	
Saim Savaş	
Vakıf Medeniyeti	245
Prof. Dr. Halil İnalçık	
Prof. Dr. İlber Ortaylı İle Vakıf Medeniyeti Üzerine	249
Mahmut Bıyıklı	
Semavi Eyice İle Bir Sohbet Bir Konferans	255
M. Sacit Pekak	

Bir ınarın Ardından: Prof Dr. Hakkı Acun'un Yaşam Öyküsü ve Bilimsel Kişiliği.....	289
M.Fatih Müderrisoğlu - Bülent İşler	
Orhan Cezmi Tuncer: Her Vakıf Yapısında Tanrısal Güzelliđi Gördüm	297
Mehmet Kurtoğlu	
Hocası Prof. Dr. Rahmi Hüseyin Ünal'ın Kaleminden Sanat Tarihçi Yekta Demiralp	307
Rahmi Hüseyin Ünal	
Türkiye'deki Bizans Sanatı Tarihinin Bir ınarı: Hocam Prof. Dr. Yıldız Ötüken	311
Zeynep Mercangöz	
Geçmişten Geleceđe Bir Vizyon Çizmek (Vakıflar Genel Müdürlüđu Yayıncılığı).....	321
Publishing of General Directorate of Foundations; A Visionary Look From Past to Future	
Mehmet Kurtoğlu	
Vakıflar Dergisi 2013-2019 Yayın Dönemi (40-50. Sayılar) Deđerlendirmesi ve Bibliyografyası	343
Waqfs Journal 2013-2019 Publication Period (40-50 issues) Evaluation and Bibliography	
Hasan Demirtaş	

Vakıf Medeniyeti*

Prof. Dr. Halil İnalçık

İslam toplumunun, dinin öngördüğü kurallar çerçevesince yaşamını emniyetle sürdürebilmesi için gerekli koşulları ve kurumları devletin devamlı sağlaması mümkün değildir. Tarihte İslam Devleti bu görevi esas itibarıyla vakıf yoluyla yerine getirmiştir. Devlet, siyasetin kararsızlığı, geçici karakteri dolayısıyla İslam toplumu için gerekli sosyal hizmetleri devamlı bir görev, bir hayır işi olarak hayır kurumuna bırakmıştır. Genelde dini görevler cami, mescit, medrese, mektep inşaatı, idamesi, fakirlerin, yolcuların korunması için zaviye ve imaret tesislerin kurulması, halk için hastane, tıbbi hizmetler, hatta ilaç temini, bunun gibi yüzlerce sosyal hizmet devamlı olarak ancak bu yolla sağlanabilmiştir.

İslam devlet düzeninde bu hizmetler siyasi otoriteye bırakılmamış, hayrat denilen kurumlar, doğrudan doğruya Allah'ın gözetiminde, zamanla bozulmaz, mutlak, ebedi, tarafsız bir müesseseye, vakfa bağlanmıştır. Kısacası vakıf, toplumun bekası ve refahı için en emin sosyal örgüt görevini üstlenmiştir.

Bugün devletin yüklendiği bir takım kurumları, mesela eğitim kurumlarını Osmanlı döneminde devlet karşılamıyordu. Vakıf, toplum için zaruri bazı kamusal hizmetleri üzerine alarak geniş ölçüde uygulamıştır. Bugün vakıflar arşiv fonları, bu zenginliği ortaya koymaktadır. Vakıflar yalnız dini hizmetleri yerine getirmek için cami, mektep medrese, imaret ve külliye değil, onları idame etmek için gerekli ekonomik kurumlar, hanlar, bedestenler, çarşılar vücuda getiriyordu. Tüm vakıf eserleri devletin nezareti altında ise de evkaf bütünüyle Tanrısal müeyyide altına konmuştur. Yani prensip olarak devlet müdahale edemez. Tüm vakfiyelerde, vakfiye şartlarını değiştirene karşı, sultan da olsa Tanrı'nın laneti zikredilmiştir. Vakfın karşıladığı hizmetler daima dini bir hayır hizmeti olmalıdır. Osmanlı devletinde yolculara barınak sağlama maksadıyla vakıf olarak yüzlerce zaviye ve imaret tesis edilmiş, bu zaviyeler, devletin sağladığı vakıflarla bir nevi devlet tesisi niteliği kazanmıştır. 1530 tarihinde yalnız Anadolu'da 622 zâviye sayılmıştır. Suyolları için Hicaz'da ve Kudüs'teki büyük girişimler, sultan evkafı, sultan külliyesi devletin ne kadar önemli rol oynadığını gösterir. Bu suyolları bugün hala caridir.

Şehirlerin imarı, şenlenmesi için vakfın nasıl hayati bir rol oynadığına dair bir misal vermek isterim. Fatih, İstanbul'u harap bir şehir olarak aldı ve şehri yeniden inşa ödevi karşısında kaldı. 1459'da vezirlerini toplayıp emretti. Her biri surlar içinde bir bölgede cami, medrese, mektepten oluşan bir imaret, bugün yanlış bir deyimle külliye inşa edecekti. Böylece Mahmud Paşa, Gedik Ahmet, Murat Paşa, Davut Paşa külliye kurdular. Etrafında mahalleler oluştu. Kendisi de vakıf olarak Fatih Camii külliyesiyle medreseler ve etrafında saraçhane ve başka tesisler kurdu. Fatih mahallesi ortaya çıktı. Türk-İslam İstanbul'u işte böyle kuruldu, vakıf sayesinde.

Eğer bir vakıf, vâkıfın niyetine aykırı bir şekilde döndürülmüşse veya vakfın gayesine hizmet etmiyorsa, devlet müdahale edebilir ve şer'an haklı başka bir hususa tahsis

* Bu makale merhum Prof. Dr. Halil İnalçık tarafından 2006 yayımlanan Vakıf Medeniyeti Yılı Vakıflar Dergisi Özel Sayısı için kaleme alınmıştır. Bk. Halil İnalçık, "Vakıf Medeniyeti", Vakıf Medeniyeti Yılı Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Ankara 2006, s. 6-7.

edebilir. Vakıfların son dönemi üzerinde kapsamlı bir araştırma yapmış olan Dr. Nazif Öztürk, vakıfların ne kadar geniş suiistimallere uğradığını ayrıntılarıyla göstermiştir.

Bu arada evladiyelik vakıfları ele alalım. Bu şekil, vâkıfın, vakıf idaresini, mütevelliliğini, kendi soy sopuna tahsis etmesidir. Vakfın mütevellisi vâkıfın akrabası olduğundan neması hayır amacından saptırılmış, aileye sürekli gelir kaynağı sağlama maksadı güdülmüş gibi yorumlanmış, bu nedenle gayr-ı sahih sayılmıştır. Fakat yakından incelendiğinde görülür ki durum bu kadar basit değildir. Vâkıfın, vakfını muhafazada en yakın ilgili kişi tabii kendi soyu sopudur. Müteveli, vakıf idaresi karşılığı bir maaş alır, bu genelde gelirin onda biridir, ayrıca vakıf akarlarının kiralanmasından bir ödün alır. Evladiyelik vakıflar zamanla bir hayli suiistimale konu olmuştur.

Tanrı garantisi altına konmuş olsa da, insan tabiatının güvenilmezliği sonucu, vakıfların, devletin veya şahısların tamamına konu olduğu daima görülmüştür. Tarihte devletin vakıflara el koyması, vakfiyenin neshi, devletçe bir gasp sayılmamış, ulemâ bazı şartlar altında neshi, haklı ve meşru bulmuştur. Nesh hareketin yalnızca Osmanlılarda bulmuyoruz, nesh başka devletlerde de uygulanmıştır. Mısır'da Fâtimiler, Memlukler, İran'da İlhanlılar, Akkayonlularca da nesh, şer'i kaideler dairesinde alınması zaruri bir önlem olarak göstermiştir. Fatih döneminde Karaman eyaletinde bazı vakıfların neshi için Kadı Vildan'ın Karaman vakıfları defterine yazdığı dîbâcede, vakıf eserinin harap durumda olduğu, maksada hizmet edemediği belirtmiştir. Fatih, ülke ölçüsünde yaptığı nesh için daima bu prensipten hareket etmiş ve daha önemli saydığı başka İslami bir prensip, gazayı idame için vakıfların büyük bir kısmının tımar sahiplerine dirlik olarak verilmesini emretmiştir.

Bilindiği üzere İslam medeniyeti Ortaçağda, felsefede, tıpta, astronomi ve matematikte hatta teknolojiye Batı, Hristiyan dünyasına örnek olmuştur. Bir Amerikalı araştırmacı Liebesney,

Hristiyan dünyasının vakıf kurumunu da taklit ettiği tezini ortaya atmıştır. Liebesney'e göre Batı dünyasında Ortaçağ'da ilk kez Fransisken tarikatı, gayri şahsi yatırımları bir arada toplama usulünü benimsemiş, sonraları İngiltere'de bu usul Fransiskenleri takliden ticari alana uygulanmış, şahısların hisse yatırarak gayri şahsi bir ticaret kumpanyası, bir korporasyon kurmalarına örnek olmuştur. Ekonomide korporasyon sistemi, Avrupa'da kapitalist sistemin temel taşıdır. Dolayısıyla, İslami vakıf, Avrupa'da en önemli ekonomik gelişimin temelini hazırlamış olmaktadır.

Türkiye devleti, modern bir cumhuriyet rejimine intikal edince, vakıf, toplum için vazgeçilmez hizmetleri karşılayan bir kurum olarak benimsenmiş ve devamlılığını sağlamıştır.